

İSLAMİ FİNANSIN POLİTİK EKONOMİSİ
Körfez Ülkeleri Uygulaması

Editör
Erhan Akkaş

iktisat yayınları

İktisat Yayınları – 108
İslami Finans – 18

Erhan Akkaş, *İslami Finansın Politik Ekonomisi: Körfez Ülkeleri Uygulaması*

Yayıma Hazırlayanlar: Merve Soylu
Musahhah: Nurettin Ürün

Tasarım: Seyfullah Bayram

Baskı: Sarıyıldız Ofset – Sertifika No.: 23593
İvedik Ağaç İşleri San. Sit.
1354. Cad. 1358. Sok. No.: 31 Ostim / Ankara
1. Baskı: İstanbul, 2021
ISBN: 978-625-8157-06-2

© İktisat Yayınları, 2022

Bütün yayım hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları

Aziz Mahmut Hüdayi Mh., Türbekapı Sk. No:13, 34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: +90 (216) 532 63 70
www.iktisat yayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadı Araştırma Merkezinin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Editör: Erhan Akkaş
İslami Finansın Politik Ekonomisi: Körfez Ülkeleri Uygulaması
1. Baskı, xxvi + 299 s., 13,5 x 21 cm
Kaynakça ve izin var.
ISBN: 978-625-8157-06-2 | E-ISBN: 978-625-8157-07-9
1. İslami Finans, 2. Politik Ekonomi, 3. Körfez Ülkeleri

İSLAMİ FİNANSIN POLİTİK EKONOMİSİ

Körfez Ülkeleri Uygulaması

Editör

Erhan Akkaş

Yazarlar

Harun Şencal, İsa Yılmaz, Hakan Kalkavan, Adem Levent,
Erhan Akkaş, Abdurrahman Yazıcı, Cem Korkut,
Mervan Selçuk, Mücahit Özdemir, Hakan Aslan,
Abdullah Talha Genç, Murat Yaş

iktisat
yayınları

İslami Finans Dizisi

Bu dizide, İslami finans ile ilgili güncel eserlere yer verilmektedir. Dizide İslam ekonomisi, İslami finans ilkeleri, İslam ticaret hukukunun temel özellikleri, İslami finans kuruluşlarının felsefesi, modelleri ve araçları olmak üzere geniş bir yelpazede kitaplar yer almaktadır.

Dizide Yayınlanan Diğer Kitaplar

Muhammad Ayub, *İslami Finansı Anlamak*

Mehmet Saraç, *Finans Teorisini Yeniden Düşünmek*

Zeyneb Hafsa Orhan, *Katılım Bankacılığındaki Kar-Zarar Ortaklığı Enstrümanlarının Risk Analizi*

Fatih Kazancı, *Merkez Bankaları ve Faizsiz Bankacılık*

Angelo M. Venardos, *İslami Finans ve Bankacılıkta Güncel Meseleler*

Batuhan Buğra Akartepe, *Alacak Satımı Uygulamaları ve Analizi: Varlık Yönetim Şirketi Örneği*

Nazan Lila, *Katılım Bankalarının Murâbaha İşlemlerinde Malın Teslimi: İslam Hukuku Açısından Bir Değerlendirme*

İsmail Cebeci, *İslam İktisadında Murâbaha: Modern Literatürdeki Tartışmalar*

Serdar Özalp, *Borsada Açığa Satış: İslam Hukuku Açısından Bir Değerlendirme*

Ömer Faruk Tekdoğan, *İslam İktisadı Açısından Kaydi Para ve Kısmi Rezerv Bankacılığı*

Yunus Akyüz, *Azalan Ortaklık: İslam İktisadı Açısından Bir Değerlendirme*

Bilal Soysal, *İslami Finansa Kurumsal Yönetim: Fıkhi Uygunluğu Sağlamaya Yönelik Yapı ve Süreçler*

Necmettin Kızılkaya & Batuhan Buğra Akartepe, *Girişim Sermayesi: İslam Ekonomisi Açısından Bir İnceleme*

Soner Duman, Muhammed Emin Durmuş, İsmail Bektaş, *İslam İktisadında Garar*

Fatih Kazancı, *Uluslararası Ticaretin Faizsiz Finansmanı*

Hüseyin Ergun, *Tarımsal Emtia Ticareti ve Finansmanı: İslam Ekonomisi Çerçevesinde Bir İnceleme*

Salih Ülev, *İslami Mikrofinans Uygulamaları*

Erhan Akkaş

2010 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat bölümünden mezun olduktan sonra 2012-2013 yılları arasında Harran Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2013 yılında Sussex Üniversitesinde Küresel Politik İktisat alanında yüksek lisans eğitimine başladı ve “Ulusal Varlık Fonları ve Arap Körfez Ülkeleri: Finansallaşmanın Devlet-Toplum İlişisine Etkisi” başlıklı tez çalışmasıyla 2014 yılında master derecesini aldı. 2015 yılında Durham Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Merkezinde doktora çalışmalarına başlayan Akkaş, 2019 yılında “Bilginin İktisadi Kalkınma, Banka Performansı ve İslami Bankaların Kurumsal Olarak Ortaya Çıkışı Üzerine Etkisi” başlıklı tez çalışmasıyla doktorasını tamamladı. Akkaş doktora çalışması boyunca Arap Körfez ülkelerinde araştırma projelerinde yer aldı ve Katar Üniversitesi’nde misafir araştırmacı olarak bulundu. Durham Üniversitesi İşletme Okulu’nda post-doktora çalışmalarını tamamladı. 2020 yılından itibaren Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Politik iktisat, iktisadi kalkınma, İslam ekonomisi ve İslami finans üzerine çalışmalar yürütmektedir.

Harun Şencal

Yeditepe Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümünden 2007 yılında mezun oldu. Aynı üniversitede İşletme (MBA) ve Ürdün Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde Bilgisayar Bilimleri Yüksek Lisanslarını tamamladı. 2014 yılında Durham Üniversitesinde başladığı İslami Finans Doktora programını 2018 yılında tamamlayan Şencal, İslam Ekonomisi ve İslami Finans alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir. Araştırmaları ve yayınları İslam Ekonomisinin dar kalıplar içinde yorumlanan bir disiplinden ziyade interdyscypliner veya transdyscypliner bir yaklaşımla ele alınması ve geliştirilmesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda üniversite, vakıf ve derneklerde alana dair programlar düzenledi ve dersler verdi. Bu alandaki çalışmalarını sunmak için katıldığı uluslararası konferansların yanı sıra uluslararası dergilerde de yayınları bulunmaktadır.

İsa Yılmaz

İstanbul Bilgi Üniversitesi ve University of London çift diploma programı kapsamında 2013 yılında İşletme-Ekonomi Bölümünde Üstün Başarı Programında lisans eğitimini tamamladı. Durham Üniversitesi İslami Finans Bölümünde 2014 yılında “İslami Sosyal Refah Fonksiyonunu Oluşturmak: İslam Ahlak Ekonomisi Açısından Bir Değerlendirme” konulu teziyle yüksek lisans derecesi ve 2019 yılında “İslam Ahlak Ekonomisine Dair: Kalkınmacı Vaatler, Finansallaşma Yanılgısı ve Metodolojik Açmazlar” konulu teziyle doktora derecesi aldı. İstanbul Medeniyet Üniversitesi İktisat Bölümünde öğretim üyesi olarak akademik hayatına devam eden Yılmaz’ın ilgi alanları arasında politik iktisat, iktisat felsefesi, İslam iktisadi, ahlak ekonomisi, alternatif bankacılık ve finans modelleri bulunmaktadır.

Hakan Kalkavan

2018 yılında İstanbul Medeniyet Üniversitesi İktisat bölümünde doktorasını bitiren Hakan Kalkavan, sırasıyla yüksek lisansını 2013'te Şehir Üniversitesi İşletme bölümünde ve lisansını da 2011'de Almanya'da HS Osnabrück Üniversitesi Uluslararası İşletme ve Yönetim bölümünde tamamlamıştır. 2015-2022 yılları arasında İstanbul Medipol Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri fakültesinde çalışmıştır. Hâlihazırda İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde Siyasal Bilgiler fakültesi, iktisat bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapan Kalkavan, 2022 yılında ÜAK tarafından doçentliğe hak kazanmıştır. İlaveten, 2019-2020 döneminde TÜBİTAK Post-Doktora araştırmacısı olarak İngiltere'de, Durham Üniversitesi'nde bulunmuştur. Temel akademik araştırma konuları; Politik İktisat, İslam Ekonomisi, İktisat Sosyolojisi, İktisadi Düşünce, Sürdürülebilir Ekonomi, Ahlak Felsefesi ve Din-Ahlak-İktisat ilişkileridir. Uluslararası ve ulusal bilimsel dergilerde ve yayınevlerinde ilgili konularda çeşitli yayınları bulunmaktadır.

Adem Levent

İlk ve ortaöğretimini Muş'ta tamamladı. 2006 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye bölümünü bitirdi. 2012 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans, 2016 yılında ise İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora eğitimini tamamladı. 2017-2018 eğitim döneminde İngiltere'de Durham Üniversitesinde akademik çalışmalarını sürdürdü. 2010-2020 yılları arasında Muş Alparslan Üniversitesinde araştırma görevlisi ve doktor öğretim üyesi görevlerinde bulundu. Muhafazakâr Düşünce, Liberal Düşünce ve İnsan ve Toplum gibi değişik dergilerde birçok akademik makalesi yayımlanan Levent'in Kapitalizm ve Kurumlar ile Politik Ekonomi ve Modern Sosyal Teori adlı kitapları da bulunmaktadır. Hâlen Bursa Uludağ Üniversitesinde görev yapmakta olan Levent, iktisadi düşünce, politik ekonomi, kurumsal iktisat ve iktisat metodolojisi gibi çeşitli alanlarda akademik çalışmalarına devam etmektedir.

Abdurrahman Yazıcı

2018 yılından itibaren Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (ASBÜ) İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalında doçent olarak görev yapan Dr. Yazıcı, ASBÜ Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi (ULIFAM) müdürlüğünü yapmaktadır. Lisansını, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (2003) ve Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesinde tamamlayan Yazıcı, Yüksek Lisansını 2006 yılında, doktorasını 2012 yılında İstanbul Üniversitesinde İslam Hukuku alanında yapmıştır. 2004 yılında Suriye Şam Arap Dili Enstitüsünde ve 2008 yılında Almanya Georg-August Göttingen Üniversitesinde, alanında araştırma ve dil geliştirme amacıyla birer yıl bulundu. 2015-2018 yılları arasında İslami Bankalar ve Finans Kurumları Genel Meclisinde (CIBAFİ) "Araştırmacı Ekonomist" olarak görev yapan Dr. Yazıcı, İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve

Denetim Kuruluşu (AAOIFI) onaylı Şer'i Danışman ve Denetmen (CSAA)'dir. Dr. Yazıcı, 2021 yılından itibaren de UNDP'nin İstanbul Uluslararası Özel Sektör ve Kalkınma Merkezi (IICPSD) İslami Finans Portfolyösünde Proje Yöneticiliği yapmaktadır. İslam İktisadı başta olmak üzere İktisat Tarihi, Osmanlı Hukuku ve İslam Miras Hukuku alanlarında araştırmalarına devam eden Yazıcı evli ve bir çocuk babasıdır.

Cem Korkut

Cem Korkut, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (AYBÜ), Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümünde Doçent olarak görev yapmaktadır. Ayrıca Türkiye Bilimler Akademisinde (TÜBA) Başkan danışmanıdır. Lisansını, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi (TOBB ETÜ) İktisat Bölümünde tamamlamıştır. 2011 yılında araştırma görevlisi olarak başladığı AYBÜ'de 2014'te iktisat alanında yüksek lisans; 2018'de İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans alanında İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesinde (İZÜ) ise doktora derecesi almıştır. İslam ekonomisi, İslami bankacılık ve finans, para vakıfları gibi konularda yayımlanmış ulusal ve uluslararası makaleleri ile kitap bölümleri bulunan Dr. Korkut, aynı zamanda Ankara Düşünce ve Araştırma Merkezinin (ADAM) aktif bir üyesi olup bu merkezdeki İslam Ekonomisi Okulunun yürütücüsüdür.

Mervan Selçuk

Yüksek lisans ve doktora eğitimini Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finans Bölümünde tamamlamıştır. 2015 yılında Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finans Uygulama ve Araştırma Merkezinde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlayan Selçuk, 2022 yılında İslam İktisadı ve Finans bölümüne doktor öğretim üyesi olarak atanmıştır. 2018-2019 yılları arasında Kuveyt Devleti bursuyla Kuveyt Üniversitesinde Arapça eğitimi almıştır. Nitelikli uluslararası endekslerde taranan dergilerde yayınları bulunmaktadır.

Mücahit Özdemir

2009 yılında Boğaziçi Üniversitesi İktisat bölümünden mezun oldu. 2010-2014 yılları arasında Albaraka Türk Katılım Bankası, Yatırımcı İlişkileri Müdürlüğünde çalıştı. 2013 yılında Marmara Üniversitesi Bankacılık Bölümü yüksek lisans programını tamamladı. Nisan 2016-Eylül 2017 tarihleri arasında İngiltere'de Durham Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finans Merkezi'nde misafir akademisyen olarak bulundu. Aynı zamanda Durham Üniversitesi Islamic Finance and Management programından master derecesi aldı. Kasım 2018'de Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finans bölümünde doktorasını tamamladı. Aralık 2014'ten bu yana Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finans Uygulama ve Araştırma Merkezinde görev yapmaktadır.

Hakan Aslan

Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Aktüerya bölümünde, yüksek lisansını da yine Marmara Üniversitenin İşletme bölümü Finansal Piyasalar ve Yatırım Yönetimi programında sukuk konusunda yazdığı tez ile tamamladı. Bu süreçte Marmara Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı ve 2014 yılı sonuna kadar araştırma görevlisi olarak çalışmaya devam etti. Marmara Üniversitesi İngilizce İşletme Muhasebe Finansman Anabilim Dalında doktora başlayan Dr. Aslan, doktora tez çalışmaları için Malezya Uluslararası İslam Üniversitesinde bir yıl ziyaretçi araştırmacı olarak bulundu. Tekâfül konusundaki yazdığı tez ile doktor unvanı aldı. 2018 yılında İngiltere Durham Üniversitesinde İslami Finans Yaz Okulunda eğitime katıldı. 2021 yılı Temmuz ayı itibariyle Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi Uygulama ve Araştırma Merkezi (İSEFAM) müdürü ve Siyasal Bilgiler Fakültesi İslam İktisadı ve Finans bölümünde öğretim üyesi olarak çalışan Dr. Aslan aynı zamanda bölüm başkanlığı görevini yürütmektedir. Başlıca çalışma alanları İslami sigortacılık, İslami finans ve İslami sermaye piyasalarıdır.

Abdullah Talha Genç

2011 yılında Sakarya Anadolu Lisesinden, 2016 yılında ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) Maliye Bölümünden mezun oldu. 2016 yılında Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim dalında yüksek lisans ve 2019 yılında aynı bölümde doktora başladı. 2017 yılından itibaren Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finans Uygulama ve Araştırma Merkezi (İSEFAM)'da araştırma görevlisi olarak meslek hayatına devam etmektedir. Başlıca çalışma alanlarını karz-ı hasen, banka dışı finansal kurumlar ve İslami çalışma ahlakı oluşturmaktadır.

Murat Yaş

2012 yılında Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümünden mezun oldu. 2014 yılında Reading Üniversitesinde ICMA Centre'da ziyaretçi yüksek lisans öğrencisi olarak bulundu. Malezya'da bulunan International Centre for Education in Islamic Finance'de (INCEIF) İslami Finans alanında yüksek lisansını tamamladı. 2020 yılında INCEIF'te İslami Finans alanında doktorasını tamamladı. Şu anda Marmara Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finans Enstitüsünde Dr. Öğretim Üyesi olarak görevine devam etmektedir.

İçindekiler

Kitap Hakkında	xi
Önsöz	
xvii	
KISIM I: TEORİ	1
İslami Finans Kurumlarının Ortaya Çıkışı ve Gelişiminin Politik Ekonomi Açısından Eleştirel Bir Değerlendirmesi	3
<i>Harun Şencal</i>	
Modern İslam İktisat Düşüncesinde Kalkınmanın Seyri: Erken Sanayisizleşme ve Finansallaşma Tecrübeleri	27
<i>İsa Yılmaz</i>	
Ekonomik Eşitsizlik ve Sosyo-Ekonomik Refah Bağlamında İslami Finans ile İslam Ekonomisi Karşılaştırması	59
<i>Hakan Kalkavan</i>	
Kurumlar ve İslami Finans: Yeni Kurumsal İktisat Özeline Bir İnceleme	83
<i>Adem Levent</i>	83

KISIM II: UYGULAMA	107
Körfez Bölgesindeki İslami Finans Gelişimine Politik İktisadi Yaklaşım	109
<i>Erhan Akkaş</i>	
Politik İktisat ve İslami Finans: Gelişimi ve İyi Örnekler Bağlamında Bahreyn Uygulaması	139
<i>Abdurrahman Yazıcı</i>	
Birleşik Arap Emirlikleri'nin Ekonomi Politikaları ve İslami Finans Gelişimi: Başarı mı Hüsran mı?	161
<i>Cem Korkut</i>	
Katar'da İslami Finansın Gelişimi ve Güncel Durumu	185
<i>Mervan Selçuk</i>	
Kuveyt'te İslami Finans Gelişiminin Politik Ekonomisi	211
<i>Mücahit Özdemir</i>	
Suudi Arabistan'ın İslami Finans Kavram İnkilemine Politik İktisadi Yaklaşım	251
<i>Hakan Aslan & Abdullah Talha Genç</i>	
Umman'da İslami Finans'ın Gelişimi ve Politik Ekonomisi	281
<i>Murat Yaş</i>	
Dizin	299

Kitap Hakkında

Finansal sistemin etki alanı 1970'lerin başından bu yana yapısal ve ideolojik bir dönüşüm sürecindedir. Bu dönüşüm içerisinde de bazı devletler daha aktif rol almaktadır. Bu doğrultuda küresel İslami finans sektörünün yükselişi, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkelerinin finansal sisteminde yapısal ve ideolojik dönüşümlerini tetikleyen petrol gelirleri ile birlikte 1970'li yıllarda başlamıştır. 2020 yılı itibariyle, KİK ülkelerinin dünyadaki İslami finans varlıkları içerisindeki payı yaklaşık %49'a ulaşmıştır. Ayrıca KİK ülkeleri (Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Umman) diğer ülkelere kıyasla bölgesel olarak İslami finans varlıklarında en büyük paya sahiptir.

Petrol gelirlerine bağlı rantçı ekonomiye sahip bu ülkelere yönelik çalışmalar genellikle politik ekonomi, enerji, ekonomik çeşitlendirme ve yabancı işçiler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak, KİK ülkelerinin politik ekonomisi özelinde bölgenin İslami finans gelişimi literatürde pek çalışılmamıştır. Bu nedenle, finansal sistem içerisinde, özellikle İslami finans alanında, bir hayli önemli olan bu ülkelerin mevcut ekonomik yapıları üzerinden İslami finans gelişimlerinin analiz edilmesi oldukça

önemlidir. Bu çalışmada bölgenin İslami finans gelişimini ve büyüklüğünü tetikleyen temel faktörler incelenmekte ve bu gelişim içerisinde petrol gelirlerinin yanı sıra siyasi tercihlerin payı ele alınmaktadır. Bu kitap, İslami finans ve politik ekonomi çerçevesinde bir konu bütünlüğü oluşturarak altı KİK ülkesini kapsamına dâhil etmiştir. Bu doğrultuda kitap, teori ve uygulama olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Teori kısmında İslami finans kurumlarının ortaya çıkışı, kalkınma ile ilişkisi, sosyal refah ve kurumsal iktisat açısından değerlendirilmesine yer verilmiştir. Uygulama kısmında da Körfez bölgesinin genel değerlendirilmesinin ardından altı KİK ülkesinin politik iktisadi çerçevesinde İslami finansal gelişimleri tarihsel kırılmalara vurgu yaparak incelemiştir.

Birinci bölümde Harun Şencal İslam ekonomisi tartışmalarının teorik zeminlerinin oluşturulmaya başlandığı 1940'lardan başlayarak 1970'lerde Körfez sermayesiyle modern İslami finansal kurumlarının kurulmasını ve sonraki süreçlerini, politik ekonomi açısından değerlendirmiştir. Ayrıca, İslami finansın ortaya çıkmasında ve gelişmesinde ülkelerdeki politik ekonominin etkisine ve gelişim süreçlerinin her bir ülkede farklı olduğuna dikkat çekmiştir. Kitabın ikinci bölümünde İsa Yılmaz, eleştirel bir yaklaşımla sanayileşmeciler kalkınmanın Müslüman toplumlarda gerçekleşmemesinin ancak kapitalist kalkınma yönünde bir başarısızlık olduğunu ve benzer şekilde 1970'lerden sonra yerini giderek finansal kalkınmaya bırakan kalkınmacı söylemin de Müslüman toplumlara yabancılığını vurgulamaktadır. Ayrıca, İslami finansın, Batılı kökene sahip finansal kalkınmayı Müslüman toplumlara taşımada sınırlı bir etki göstermek zorunda kaldığına vurgu yapmaktadır.

Üçüncü bölüme gelindiğinde ise Hakan Kalkavan, İslam ekonomisinin teorik olarak ahlaki duyarlılıkları benimsemekle birlikte uygulamanın etkisiyle İslami finansın dönüştüğüne, piyasa

ve kâr odaklı bir duruma evrildiğine dikkat çekerek İslam ekonomisi ve İslami finans meselesini gelir eşitsizliği ve ekonomik refah çerçevesinde incelemiştir. İslami finansın da İslam'ın maksadına uygun insan-toplum-çevre dengesini gözeten sürdürülebilir iş yapma modellerini incelemesi ve böylece ekonomik eşitsizliği azaltarak refahın topluma yayılmasına katkı sunması gerektiğine dair önerilerde bulunmuştur. Teori kısmın son bölümünde ise Adem Levent 1970'li yıllardan sonra gelişmeye başlayan yeni kurumsal iktisadını ve yine aynı dönemlerde ortaya çıkıp gelişen modern İslami finans kurumlarını metodolojik olarak incelemektedir. Bu incelemede kurum ve organizasyon ayrımına dikkat çekerek kurum olarak İslami finans ilkelerini ve oyuncular ya da organizasyon olarak da yapıları dikkate almıştır. Böyle bir analogiyle birlikte hem giderek finansallaşan çağdaş kapitalizmin hem de ona alternatif üretme iddiasındaki İslami finansın daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Genel bir teorik arka plan oluşturduktan sonra modern İslami finans kurumlarının gelişimine büyük katkısı olan Körfez ülkelerinin inceleneceği ikinci kısmın hemen başında, şahsım Erhan Akkaş tarafımdan Körfez bölgesinin politik ekonomisi ve İslami finans gelişimine katkısı bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Böylece okuyucular her bir KİK ülkesinin incelendiği bölümlere geçmeden önce bölgenin politik ekonomisi ve İslami finans gelişimi hakkında genel bilgiye sahip olmaktadır. Bu bölümde doğal kaynak gelirlerine bağlı KİK ülkelerinin ekonomilerini çeşitlendirme süreçlerinde İslam finans sektörünün aktif rol oynayacağına ve İslami finansın ulusal ekonomik vizyonları çerçevesinde değerlendirilebileceğine vurgu yapılmıştır.

Altıncı bölümde Abdurrahman Yazıcı Bahreyn'in finansal ve ekonomik yapıları bağlamında İslami finans gelişimini incelemiştir. Çalışma güncel ekonomik veriler çerçevesinde Bahreyn'in küresel İslami finans sektörü ve ülkenin kendi finansal ve

ekonomik yapısı içindeki İslami finans sektörünün yerini ortaya koymaktadır. Yedinci bölümde Cem Korkut BAE'nin tarihsel süreç içerisinde izlediği ekonomik ve finansal politikaların uzun vadeli olumlu/olumsuz etkilerini incelemiştir. Ayrıca BAE'nin uluslararası politikada konumlanmasının ekonomik sonuçlarını da gerek BAE gerekse de diğer İslam ülkeleri bakımından tartışmıştır. Son olarak da İslami finansın gelişiminde, BAE özelinde, yaşanan geleneksel finans sistemine yakınsamayı da eleştirel bakış açısıyla değerlendirmiştir.

Sekizinci bölüme gelindiğinde ise Mervan Selçuk İslami finans merkezi olma noktasında önemli yatırımlar yapan Katar'ın, İslami finans ve bankacılık sektörünün tarihsel gelişimini dikkate alarak suuk, tekafül, banka dışı İslami finans kurumlar ve varlık yönetimini incelemiştir. Böylece Katar'ın ekonomik çeşitlendirme politikaları çerçevesinde İslami finans sektörünün yeri değerlendirilmiştir. Dokuzuncu bölümde Mücahit Özdemir Kuveyt'in siyasi, hukuki ve demografik yapısının yanında iktisadi sektörlere ilişkin durumunu incelemiş ve İslami finans sektörünün gelişimini güncel veriler üzerinden ele almıştır. Ayrıca, ülkenin petrole bağımlılığının azaltılmasında özel sektörün geliştirilmesinin önem taşıdığı ve bu noktada İslami bankalara kilit rolün düştüğüne yönelik çıkarımlarda bulunmuştur.

Onuncu bölümde Hakan Aslan ve Abdullah Talha Genç, Suudi Arabistan'daki İslami finans sektörünün gelişimini güncel veriler ve kurumların tabi oldukları hukuki altyapı çerçevesinde incelemiş, İslami finans sektörünün gelişimine yönelik uygulanan politikaları tartışmıştır. Son bölümde ise Murat Yaş KİK üyesi ülkeler içerisinde İslami finans uygulamalarına en geç başlayan Umman'da İslami finans sektörünün gelişimini incelemiş ve uygulamaya başlama sürecini ve sonrasını politik ekonomi açısından değerlendirmiştir.

Alanında uzman meslektaşlarımın bu değerli katkılarıyla birlikte hazırladığımız bu kitap özellikle son dönemlerde İslami finans ve Orta Doğu ekonomisi alanlarına yönelik yükselen ilgiye karşılık olarak okuyucuya bölgenin İslami finans gelişimi hakkında politik ekonomi açısından kapsamlı bilgi vermektedir. Ayrıca hem teorik tartışmaları hem de ülke incelemelerini konu edinmesiyle de literatüre önemli bir katkı sunacağını temenni ediyoruz. Bu vesileyle böyle değerli bir çalışmanın ortaya çıkmasına katkı sağlayan tüm bölüm yazarlarına teşekkür ederim. Ayrıca kitabın ön hazırlığı sürecinde ufuk açıcı görüşlerini benimle paylaşan kıymetli hocam Mehmet Asutay'a hem bu kitabın oluşumundaki fikrî katkısı hem de kitabın önsözünü yazmayı kabul ettiği için husûsen teşekkür etmek ederim. Bu kitap projesinin başlamasına vesile olan İKAM'ın o dönemki direktörü Taha Eğri'ye verdiği destek için de teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, bu çalışmanın hazırlık aşamasında kitabın takibini yapan İktisat Yayınları Editörü Merve Soylu'ya ve katkılarını eksik etmeyen İktisat Yayınları'nın diğer değerli çalışanlarına ve İKAM direktörü Necmettin Kızılkaya'ya teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak, kıymetli eşim Betül'e ve oğlum Mahmud Kerim'e kitabın hazırlık sürecinde bana gösterdikleri anlayış için minnettarım.

Erhan Akkaş

Şubat 2022-Durham

Önsöz

Cennet Kapılarına Varmayı Beklerken Soluğu Wall Street'te Almak: İslam Moral Politik Ekonomisi Üzerinden Bir Tefekkür

Modern dönemdeki içeriğiyle İslami finans, İslami bir kimlik arayışı içinde olan Müslüman ülkelerin kalkınması adına alternatif bir fırsat alanı sağlamak üzere 1960'larda ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, İslami bir mantık çerçevesinde özgün finansal araçlar sunmayı hedefleyen İslami finansın ortaya çıktığı dönemdeki ilk amacının, makro yapıyı temsil eden İslam politik ekonomisi sınırları içerisinde davranışsal boyut ve mikro yapıyı temsil eden İslam ahlak ekonomisine uygun bir finansal hizmet sunmak olduğu düşünülebilir. İslam hukukçuları (fakihler), akademisyenler, finansçılar ve politika yapımcıların tamamının ortak bir hedefi olarak İslam ekonomisi üzerinden Gramsci'nin vurguladığı biçimiyle bir karşı hegemonya oluşturma çabası, İslam ekonomisi hareketinin ilk vaadi olarak görülmelidir. Her ne kadar kurucu figürler böyle bir hedef ve stratejiyi açık bir şekilde ifade etmemişlerse de bu hareketin ortaya çıkış süreci politik ekonomi açısından yeniden değerlendirildiğinde böylesine ulvi bir amacın varlığı ortaya çıkmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda değerlendirildiğinde, İslami finansın oluşumunda normatif olarak tanımlanmış ve yapısal olarak oluşturulmuş örtük bir politik ekonomi çerçevesi görülmektedir. Bu normatiflikle beraber ilk yapı ve kurumların doğrudan tevhide ontolojiden türetildiği için İslami finansın toplumsal ve iktisadi sonuçlarının modern dönem için bir İslam politik ekonomisi örneği teşkil etmesi bekleniyordu. Böylece, İslami değer teorisinin üretim teknikleri ve dağıtım teorisi geliştirerek tüm çabaların İslami sosyal formasyona yol açması bekleniyordu. Böylesine özgün ve ulvi amaçlar, İslami finansın entelektüel ve pratik işleyişinde gerçekçi, davranışçı ve tarihsel metodolojik okulların baskın hâkimiyeti karşısında bir alan açmak bağlamında özellikle önemlidir. Zira bu metodolojik yaklaşımlar, mevcut kapitalist politik ekonomi içindeki finansal alanda İslami kimlik yaratmak için bir fırsat alanı oluşturmayı amaçlamaktadır.

Buna karşılık özcü ahlak ekolü, İslam ontolojisine veya tevhide dayalı özgün bir varlık ortaya koymak için Rawls'un "cehalet örtüsü" kavramından istifade eder. Her ne kadar ilk yaklaşımlar İslami finansı mevcut politik ekonomi, yani kapitalizm ve piyasa ekonomisi içinde kurumsallaştırırken, ikincisi Rawls'un vurguladığı üzere her şeyi sıfırdan kurgulamak üzere bir cehalet örtüsünün arkasında kalmış olan davranışları, kurumları ve faaliyetleri organik olarak bir araya getirip özgünlük sağlamayı amaçlar. Bunu yaparken özcü ekol, bir zamanlar İslam tarihi boyunca geliştirilen ancak modern zamana gelindiğinde ikincil plana atılan toplumsal olay örgülerinin ekonomide yerleşik olduğu fikrini yeniden hatırlatır. Bir diğer ifadeyle, İslam moral ekonomisiyle inşa edilen İslam politik ekonomisi, dikey düzlemde ontolojik zemini korumaya önem verirken günümüze gelindiğinde farklı coğrafyalarda görülen saha, sermaye ve habitus (bireylerin içinde buldukları toplumu nasıl anlamlandırdığı) açısından

farklılıkları da göz önüne alarak toplumsal düzlemde eşitliğe dayalı yatay bir zeminin oluşumunu şart koşar.

Sorunları ele alırken mevcut (kapitalist) politik ekonomiyi benimseyen zümrelerin pragmatist yaklaşımları nedeniyle “İslam moral politik ekonomi” [Islamic moral political economy] arayışı, karşı hegemonya olarak gelişme fırsatı bulamamıştır. İslam ekonomisinin başlangıç amaçları yerini zamanla Mekke’de, Harem-i Şerif’in merkezinde yer alan ve maneviyatı ile tarihi hiçe sayan Zemzem Kulesi [Zemzem Tower] ve Saat Kulesi [Clock Tower] gibi modern yapıları inşa etmek için şer’i uyumlu finans yoluyla sermaye değişiminin cezbedici doğasına bırakmıştır. Örneğin bu iki yapı, sadece tarihi ve maneviyatı hiçe saymakla kalmamış aynı zamanda verimliliği temsil eden saat kulesinde görüldüğü üzere hac ve umre ibadetlerinin tüm deneyimini metalaştırarak sınıf bazlı ibadet anlayışı doğurmuştur.

Bu anlattıklarım, sermaye yaratma ve transfer etmede eşi görülmemiş bir başarı göstergesi olarak kabul edilen İslami finansın ortaya çıkış, gelişim ve yayılış hikayesidir. Ancak toplumu dönüştürme açısından değerlendirildiğinde İslami finansın ruhunu kaybettiğini söylemek mümkündür. İslami finansın bu serüvenini Türkiye’deki İslami finans sektörünün ilk temsilcilerinden birinin şu sözleriyle özetlemek mümkündür: “Takva arayışı ile başladık, fetva ile devam ediyoruz”. Bu söz, İslami finansın zamanla özün terkedildiği ve yerine şekle indirgenen bir finansal anlayış doğurduğunu ispatlamaktadır. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz durum, mevcut politik ekonomi içinde bir varoluşu ifade etmek ile yeni ve özgün çabaların yolunu açmak için mevcut olanı yapıbozuma uğratmayı hedeflemek arasında bir geçiş aşamasını göstermektedir. Elbette Müslüman dünyadaki entelektüel yetersizlik ya da siyasi desteğin olmayışı bu modern projenin meyve vermesine izin vermedi. Dolayısıyla mevcut uygulamaları tersine mühendislikle İslamileştirmek,

(kapitalizmin ve seküler Müslüman devletlerin) planı bozmayan kolay bir yoldu. Böylece, normalde sermaye transferinin haksız yolla gerçekleştirmesini engelleyen faiz yasağı gibi İslami normların araçsallaştırılması yoluyla sermaye hareketi, çoğu kapitalist tarafından bile memnuniyetle karşılanmıştır. Örneğin, küresel kapitalizmin finans merkezlerinden biri olarak kabul edilen Londra, art arda gelen İngiliz hükümetleri tarafından ulusal bir strateji olarak İslami finansın merkezi olarak düşünülmüştür.

Akademik çabalarımızın aynı yörüngeyi takip etmesi ve sermaye hareketlerinin cazibesi ile mevcut kapitalist politik ekonomi içindeki performansıyla kendisini meftun etmesi talihsiz bir durumdur. Bu nedenle İslami finansın fiili uygulaması, “İslam moral politik ekonomisinin” teorik yapısı reddedilerek ve araştırma ile öğretim materyali düzeyine indirgenerek kuramsallaştırılmıştır. Bu nedenle bu kitap, İslami finansın Müslüman ulus devletler ve onların kapitalist politik ekonomileri içindeki gelişim yörüngesini incelerken yeni bir bakış açısı ve çerçeve geliştirerek İslami finans alanında genişleyen ve gelişen literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır. Kitabın ilk kısmında İslami finans performansını politik ekonomi dairesi dışında sermaye hareketleri yönüyle inceleyen ve mevcut çalışmalara kıyasla farklı bir bakış sunan İslam politik ekonomisi çerçevesinde teorik çalışmalar yer almaktadır.

Belirtildiği üzere bu kitabın ilk kısmında Harun Şencal İslami finans endüstrisinin oluşumuna, İsa Yılmaz İslami kalkınma ontolojisine, Hakan Kalkavan eşitsizlik ve refaha, Adem Levent İslami finansın kurumsal olarak ortaya çıkışına ilişkin bölümleriyle “İslam moral politik ekonominin” arzu edilen konumuna ilişkin teorik bir tartışma geliştirmişlerdir. Bu bölümlerdeki sorunsallaştırmalar ve tartışmalar, eminim ki İslam politik ekonomisinin bileşenlerini ortaya çıkararak bu alanda daha fazla araştırma yapılmasının önünü açacaktır. Bu bölümler, “İslam

moral politik ekonomi” tarafından tanımlandığı şekliyle “olması gereken” konumunu ele alarak İslami finansın ortaya çıkışını, gelişimini, yayılmasını ve sonuçlarını eleştirel bir şekilde incelemektedir. Yazarların, Ali Şeriatî’nin “rahatsız etmeye geldim” açıklamasındaki gibi İslami finansın dar kapsamını ve mevcut konforunu sorgulayan birtakım tartışmaları gündeme getireceklerini umuyorum. Böylece Polanyi’nin “insanı, toprağı, çevreyi ve hatta sermayeyi kapitalizmin tahakkümünden kurtarmak” sloganı, Müslüman dünyasının reforma ve “iyileşmeye” ihtiyaç duyduğu bu zamanlarda mümkün olabilir.

“İslam moral politik ekonomisindeki” tartışmaya ek olarak kitabın ikinci kısmı, İslami finans kurumsallaşmasının ortaya çıkışını-gelişimini ve Müslüman ulus-devletler örneğindeki performansını ele almaktadır. Bu tartışma, mevcut İslami finansı mümkün kılmak için İslam hukukçuları, iş adamları, düzenleyiciler ve politika yapıcıların etkileşimine ışık tutması açısından bizim için önem taşımaktadır. Mevcut kapitalist ekonomi tarafından belirlendiğı üzere bu tür etkileşimler, her ulus-devlette kapitalizmin gelişim doğası gereğı farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, (kapitalizm ve piyasa ekonomisi çerçevesinde) oyunun kuralları dâhilindeki tüm bu aktörler arasındaki etkileşim, mevcut sistem içinde bir fırsat alanı oluşturabilmek için yenilikçi olmak zorundaydı. Bunu yaparken de her zaman mevcut sistemin alternatifi değil tamamlayıcısı olduklarını iddia etmişlerdir. Türkiye’deki TKBB tarafından yayınlanan ilk sunumların ve belgelerin derinlemesine bir tahlilini yaptığımız takdirde bu tarz açıklamaları görmemiz mümkündür.

Bu aktörlerin yenilikçi doğası, bir yandan sermaye hareketinde şer’i uyumlu çözümler sağlamak için şeriat kurulları oluşturmayı; öte yandan kapitalizmin mevcut ekonomi politikğine kolayca uyum sağlayabileceklerini göstermek için mevcut ürünleri tersine mühendislikle işlemeyi başardı. Bu yüzyılın ilk yıllarına

kadar İslam ekonomisinin önde gelen merkezlerinden biri olan İngiltere'deki Islamic Foundation'da 1994'te düzenlenen konferansta, İslam dünyasından birçok merkez bankacısının ve finansçının İslami finansa imkân tanınması için daha sonraları dönemin İngiltere Merkez Bankası Başkanı olan Sir Eddie George'u ikna etmeye uğraştıklarını hatırlıyorum. En nihayetinde Sir George'un duruşu "İslami bankaların İslami finans işlemlerinin ve faaliyetlerinin [İngiliz] ekonomik, düzenleyici ve yasal sistemimizde nasıl mümkün olabileceğini bize göstermek sizin görevinizdir" şeklindeydi. Bu nedenle iyi niyetiyle İslami finansı teklif edenlerin sistem içinde kendilerine yer açmalarını önerdi.

İlk tartışmanın geliştirilmesinde aktörler ve katılımcılar arasındaki bu tür müzakereler, sermaye egemenliğine sahip Müslüman dünyasında mevcut politik ekonomilerin kuralları içinde gerçekleşti. Bu nedenle, İslami finansın oluşumunda bu tür etkileşimleri, müzakereleri ve çatışmaları incelemek mümkündür. Böylece bu cildin ikinci kısmında olduğu gibi vaka çalışmaları yoluyla İslami finansın politik ekonomi analizi, İslami finansın millileştirilmesinin nasıl gerçekleştiğine dair farklı kurumlar arasındaki müzakereleri ve gerilimleri ortaya çıkarmak için önemli olacaktır. Mevcut kapitalist politik ekonominin özelleştirilmesini içeren bir politik ekonomi tartışması, İslami finansın operasyonel doğasını ve kurumsal biçimini anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu tür çalışmaları yaparak 1960'lardaki Mit Ghamr modeli gibi İslami sosyal bankacılıktan 1970'lerden itibaren İslami ticari bankacılık oluşumuna geçişi anlayabiliriz. Ayrıca bu tür çalışmalar, 1979 Washington Mutabakatı ile neoliberal dönüşümün ortaya çıkmasının sağladığı fırsat alanı ile İslami bankacılık ve finansın yaygınlaşmasının nasıl mümkün olduğuna ışık tutacaktır. Diğer bir deyişle, küresel düzenin İslam dünyasına dayattığı ekonomik ve finansal liberalleşme ile İslami bankacılığın İslam dünyasına ve diğer coğrafyalara ulaşması tesadüf değildir.

Bu minvalde düşünürsek, bir yandan Fukuyama neoliberalizmin başarısını özelleştirerek ve diğer alternatifleri reddederek tarihin sonunu ilan etti; öte yandan İslami bankacılık da aynı paradigma sayesinde gelişme imkânı buldu. Bu, tüm alternatif paradigmaların iflas ettiğinin ilan edilmesine rağmen İslami finansın aynı dönemde nasıl başarılı olduğunu anlayabilmek adına önemli bir tartışmadır. Benzer şekilde böyle eleştirel bir politik ekonomi analizi, Bumiputra'yı (Malezya'nın yerli etnik grubu) güçlendirme odaklı İslami finans tahayyülünün, Malezya'nın sözde İslami başarı hikayesinde nasıl sadece sermaye hareketlerine dönüştüğünü göstermek adına önemli bir tartışmadır. Benzer şekilde kurumların etkileşiminin bu tür metodolojik incelemesi, İslam Fıkıh Akademisi [Islamic Fiqh Academy] tarafından yasaklanan organize tevrukun, çoğu İslami banka tarafından sunulan birincil ürün hâline nasıl geldiğini anlamaya yardımcı olacaktır; bundan dolayı, İslam hukukçularının tevehhüm edilmiş maslahat uygulaması, yerleşik normların aksine norm oluşturmaya neden olur. İslam hukukçularının sahip oldukları etiket, tevruk örneğinde olduğu gibi kapitalizmin kurumsal mantığının hegemonyası ile bazen özcü normların aksine hareket eden bir sonuç üretmektedir. Bankaların örgütsel mantığını kabul etmeleri de dâhil olmak üzere bu tür örneklerin sayısını arttırabiliriz.

Bu nedenle bu kitabın ikinci kısmında sunulan vaka çalışmaları, Müslüman dünyada hüküm süren kapitalist politik ekonominin oyun ve kuralları dâhilinde farklı paydaşlar arasındaki müzakere ve etkileşimlerin keşfedilmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca bu vaka çalışmalarının her biri, İslami finansın oluşumundaki diğer politik ekonomi süreçlerini ortaya koymaktadır. Örneğin İslami finansın demokratik talep temelli ortaya çıkışı, Arap Baharı'ndan sonra sadece Umman'da, halkın yönetimi devirmek yerine İslami finans taleplerine yönelik miting yapmak için sokağa çıkmasıyla

gerçekleşti. Bu nedenle Murat Yaş'ın incelemesi, Umman'ın böylesine geleneksel ancak gelişmekte olan bir kapitalist politik ekonomisini sadece İslami finans için bir fırsat alanı sağlamakta kalmayıp, onun hızlı büyümesini motive ettiğini anlamamız açısından önemlidir. Erhan Akkaş'ın KİK ülkeleri, Abdurrahman Yazıcı'nın Bahreyn, Cem Korkut'un BAE, Mervan Selçuk'un Katar, Mücahit Özdemir'in Kuveyt, Hakan Aslan ve Abdullah Talha Genç'in Suudi Arabistan incelemelerini içeren diğer vaka çalışmaları, şer'i uygunluk ile paydaş değerini maksimize etmeye yönelik kapitalist hedefler arasındaki -melez oluşumlara yol açan-birleşmeyi anlamak için yapılandırılmış eleştirel politik ekonomi tartışmalar sunmaktadır. Bu kısma katkıda bulunanları, her bir devletin kapitalist politik ekonomileri içinde İslami finansın oluşumundaki etkileşimleri, müzakereleri ve gerilimleri anlamak için vaka çalışmalarının her birinin iç dinamiklerini araştırma çabalarından dolayı da takdir etmek gerekir.

Erhan Akkaş'ı, "İslam moral politik ekonominin" teorik yaklaşımı ve yapılandırılmış politik ekonomi analizi yoluyla örnek vaka incelemeleri üzerine oluşturulmuş bu projeyi başlattığı için tebrik etmeliyim. Bunun, politik ekonomi dinamikleri üzerinden yeni araştırmaların önünü açmak için önemli bir örnek olacağına ve "İslam moral politik ekonomisinde" teori oluşturma konusunda yeni akademik araştırmaları motive edeceğine eminim.

Son olarak, bu derleme kitabın oluşumunda Durham İslam Ekonomisi ve Finansı Merkezinin ağırlığına ve onun "İslam moral politik ekonomiyi" ve İslami finansa politik ekonomi yaklaşımının özelleştirilmesinde bilinen özcü ahlaka dayalı metodolojik yaklaşımına dikkat çekmek isterim. Bu çalışmaya katkıda bulunan kıymetli yazarlardan Erhan, Harun ve İsa doktora öğrencisi, İsa ve Mücahit master öğrencisi, Erhan, Adem,

Hakan Kalkavan, Harun ve Mücahit ziyaretçi araştırmacı ve Hakan Aslan akademik faaliyetlere katılımcı olarak Durham’da bulunmuşlardır. Abdullah Talha, Abdurrahman, Cem, Mervan ve Murat ile ise farklı vesilelerle bir araya geldik ve çeşitli akademik faaliyetlerde aynı platformları paylaştık. Akademik çalışma ve öğretimizde özcü moral yaklaşımı ve politik ekonomi çerçevesini geliştiren herkese teşekkür ederim. Ayrıca, “İslam moral politik ekonomisinde” Durham hikayesinin anlatıcısı olduğunuz ve onu yeni nesillere aktardığınız için teşekkür ederim.

“İslam moral politik ekonominin” insanların, toprağın, çevrenin ve hatta sermayenin mevcut tahakkümlerden ve hegemonyalardan kurtarılmasına yardımcı olabilmesi için hep birlikte temennide bulunalım.

İslami finansın insanların korunmasına ve güçlenmesine katkıda bulunabilmesi için insanlığın ve çevrenin umutsuzca ihtiyaç duyduğu ihşani yönetim yoluyla bir şifa kaynağı olabilmesi için temennide bulunalım.

İnsanlığa ve alemlere rahmet olması için yeni bir paradigma geliştirmede gelecek nesiller için İslam ekonomisi tartışmalarını başlatan kurucu büyüklerimizin cesaretini takdir ediyorum.

Tevfik Allah’tandır, ancak bunun Allah (cc) tarafından verilmesi için ihşan çabalarını arttırmayı unutmamak gerekir.

Mehmet Asutay

Durham İslam Ekonomisi ve Finansı Merkezi
Durham Üniversitesi
25 Şubat 2022